

Mendup Kavramının Fıkıh Usulünde İfade Ettiği Anlam¹

The Meaning of the Notion of Mandup in the Usul al-Fıqh

Mustafa Şeref AYDIN

ORCID: 0000-0002-8899-477X

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana/Türkiye,
mustafaserefaydin@hotmail.com

Derviş DOKGÖZ

ORCID:0000-0002-0891-0696

Doktor, Malatya Milli Eğitim Müdürlüğü, Malatya/Türkiye, ddokgoz44@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 27.05.2021 Düzeltme/Revised: 30.05.2021 Kabul/Accepted: 03.06.2021

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Aydın, M.Ş; Dokgöz, D. (2021). Mendup Kavramının Fıkıh Usulünde İfade Ettiği Anlam. Antakiyat, 4 (1), 191-208

Öz

Mendup (veya nedb) kavramının, fıkıh usulünde oldukça yaygın olarak kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir. Buna karşın bu kavramın, bütün usulcüler nazarında aynı anlam ve kapsama sahip olduğu söylenemez. Zira usulcüler, mensup oldukları ekollere göre mendup kavramına farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu durum usul kitapları okunurken dikkati çekmekte ve bazı durumlarda karışıklığa da sebep olmaktadır. Bu nedenle bu makale ile mendup kavramının, fıkıh usulcülerini nazarında ifade ettiği anlamın ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda mütekellim'in metodunu benimseyen usulcülerin kullanımında mendup kavramının, Hanefilerin kullanımına göre daha geniş anlam ve kapsama sahip olduğu görülmektedir. Zira mütekellim'in usulcüler, vücûbiyet ifade eden emir ve talepler dışında yapılması istenilen veya iyi görülen şeyleri genel olarak mendup kavramı ile ifade etmişlerdir. Hanefî usulcüler ise yapılması emredilen veya iyi görülüp tavsiye edilen teklifi hükümleri; farz, vacip, sünnet ve nafil şeklinde sıralamışlar ve mendubu bu sıralamadaki nafilinin diğer bir ismi olarak ifade etmişlerdir. Bu durumda Hanefîlerin kullanımında mendup, mütekellim'in usulcülerin ıstılahında ifade ettiği anlama göre hem daha dar kapsamlı olmakta, hem de mertebe olarak daha alt bir konumda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh Usulü, Teklifî Hüküm, Mendup, Sünnet, Nafil.

¹ Bu Makalenin yazımında Mustafa Şeref Aydın tarafından Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan, *Fıkıh Usulünde Mendûb Kavramı* adlı yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Teklifî hükümlerin bir türü olan mendup, fıkıh usulünde yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte, usul ekollerinde ifade ettiği anlam ve kapsam yönüyle farklılıklar göstermektedir. Mütekellimîn usulcüler ve Hanefîlerin, mendup kavramına yükledikleri anlam ve onun teklifî hüküm sıralamasındaki yeri konusunda ayrıştıkları görülmektedir. Bu noktada sünnetin mendup kapsamında olup olmadığı en temel farklılık olarak öne çıkmaktadır.

Mütekellimîn usulcüler vacip dışında yapılması talep edilen veya tavsiye edilen ya da güzel görülen her şeyi mendup kapsamında değerlendirirken; Hanefîlerin ise genelde sünnet ve mendubu ayrı hükümler olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu durumda mendup, mütekellimîn usulcüler nazarında vacip niteliğinde olmaksızın yapılması talep edilen şeyler anlamında geniş kapsamlı; Hanefîler nazarında ise farz, vacip ve sünnet dışında, yapılması terkinden daha üstün görülen veya yapanın övüldüğü, terk edenin ise yerilmediği şeyler anlamında dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Ancak mütekellimîn ekolünde de vacibin dışında yapılması talep edilen şeyler mendup olarak nitelenmekle birlikte, bu kapsamdaki hükümlerin hepsinin tek derecede olmadığı, farklı isimlerle ve derecelerle sınıflandırıldığına da şahit olunmaktadır.

Mendubun usulcüler nazarında anlamı ve kapsamını ortaya çıkarmak ve karşılaştırmak amacıyla yazılan bu makalede, öncelikle hüküm, teklifî hüküm ve mendup terimleri kavramsal çerçevede incelenmiş, daha sonra farklı ekollere mensup usulcülere göre mendubun kapsamı belirlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca mendubun sabit oluş şekli ve vücûbdan ayrıldığı noktalara değinilmiş, araştırma sonucu elde edilen bilgiler sonuç kısmında aktarılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Mendup, fıkıh usulünde 'hüküm' konusu kapsamında 'teklifî hükümler'in bir türü olarak yer alır. Bu nedenle mendup kavramına geçmeden önce fıkıh usulünde 'hüküm' ve 'teklifî hüküm' kavramlarının tanımlarına değinilecektir. Daha sonra ise mendup kavramına dair usulcülerin tanımları verilecektir.

1.1. Hüküm ve Teklifî Hüküm Kavramları

Hüküm kelimesi sözlükte; "hikmet, ıslah amacıyla men etmek, iki kişi arasında lehinde veya aleyhinde karar vermek, ilim, anlayış vb." anlamlara gelmektedir.² Fıkıh ve fıkıh usulünde hüküm terimi kısaca; "Allah'ın mükelleflerin fiillerine ilişkin hitabı veya bu hitabın

² Ebü'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2011), 1/311; el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-lüğa ve sihâhü'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990), 1/223; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 12/140; Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987), 1415.

sonucudur,” şeklinde tanımlanmıştır.³ Tanımdaki ‘Allah’ın mükellefin fiiline ilişkin hitabı’ veya ‘Allah’ın mükellefin fiiline ilişkin hitabının sonucu/eseri’ şeklindeki ayırım, tanımın mütekellimîn veya fukaha metoduna göre yapılmasından kaynaklanmaktadır. Zira mütekellimîn usulcüler hükmü genelde; ‘Şâri’in iktizâ (yapmayı veya yapmamayı talep etme), tahyîr (yapıp yapmamakta serbest bırakma) ve vad’ (iki şey arasında bağ kurmak) yönüyle mükelleflerin fiiliyle ilgili hitabıdır’ şeklinde tanımlamışlardır.⁴ Hanefîler ise hükmü, ‘Allah’ın hitabıyla sabit olan şey⁵ veya ‘Allah’ın iktizâ, tahyir ve vad’ bakımından mükelleflerin fiiliyle ilgili hitabının eseri⁶ şeklinde tanımlamışlardır.

Görüleceği üzere Hanefîler’in tanımlarında, Allah’ın hitabı ile mükelleflerin fiilleri arasındaki bağ vurgulanarak mükellefin fiili merkeze alınmış iken; mütekellimîn usulcülere göre ise hükmü belirleyen Allah olması ve hükmün onun fiili olarak ortaya çıkması yönüne yani hitap ile şâr’î arasında bağa vurgu yapılmış, böylece hitabın kaynağı merkeze alınmıştır.⁷

Şer’î hükümler genel olarak teklifî ve vaz’î hükümler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Şer’î hüküm, emir veya yasaklamaya dair bir talep içeriyor yahut yapıp yapmamada muhayyer bırakıyorsa buna teklifî hüküm; şayet bu teklifî hükümle irtibatlandırılmış yani onun için şart, sebep, illet kılınmış ise buna da vad’î hüküm denmiştir.⁸ Konumuz gereği bu araştırmada vad’î hükümlere değinilmeyecektir. Teklifî hükümler hakkında genel bir bilgi aktararak, teklifî hükmün kısımlarından ‘mendup’ konusu ayrıntılı olarak incelenecektir.

Usulcülerin teklifî hükmü değişik şekillerde taksim ettikleri görülmektedir. Bazı usulcülerin tahrim ve ibaha şeklinde iki kısma ayırdıkları, bazılarının ise vacip, mahzur (haram) ve mubah şeklinde üçe ayırdıkları nakledilmiştir.⁹ Mubahın herhangi talep ve yükümlülük içermemesi nedeniyle teklifî hükümlerden sayılıp sayılmayacağı tartışmalı olsa da¹⁰ teklifî hükmün; vacip, mendup, haram, mekruh ve mubah olmak üzere mütekellimîn usulcülerce yapılan beşli taksimi fıkıh usulünde yaygın olan taksimdir.¹¹ Şâri’in, bir şeyin

³ Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2017), 135.

⁴ Ömer İbnü’l-Hâcib, *Muhtasarü’l-münteha’s-sûl ve’l-emel fi ilmeyi’l-usûl ve’l-cedel*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1427(h.), 1/282-283; Alî es-Sübkî, *Ref’u’l-Hâcib an Muhtasari İbni’l-Hâcib*, (Beyrut: Âlemü’l-kütüb, 1999), 1/483; Abdülkerim b. Ali b. Muhammed Nemle, *İthâfu zevi’l-besâir bi şerhi Ravzati’n-Nâzir* (Riyad: Dâru’l-Âsime, 1417(h.), 1/335-337; Vehbe Zuhaylî, *Usûlü’l-fikhi’l-İslâmî* (Şam: Dâru’l-Fikr, 1986), 1/37-38.

⁵ Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fi halli gavâmizi’t-Tenkîh* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 1/25.

⁶ Molla Hüsrev, *Mir’âtü’l-usûl fi şerhi Mirkâti’l-vüsûl* (b.y.: Dersâadet, Şirket-i Sahâfiye-i Osmâniye, 1321(h.), 276; Ebû Saîd Mehmed b. Mustafa b. Osman Hâdimî, *Mecâmiu’l-hakâik* (b.y.: Matbaâyi Âmire, 1308(h.), 36.

⁷ Muhammad Abu el-Fath Beyanuni, “Hüküm”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay. 1988), 18/466; Abdullah Kahraman, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: Rağbet Yay. 2017), 251; Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 136.

⁸ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuk Metodolojisi*, (Ankara: Fecr Yay. 1994), 35-36; Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 136.

⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm*, (Beyrut: Dâru’l-Âfâki’l-Cedîde, ts.), 8/3; el-Karâfî, *Şerhu Tenkîhi’l-Fusûl* (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1424(h.), 62; Zerkeşî, *el-Bahrü’l muhîr fi usûli’l-fikh* (Kuveyt: Vüzâratü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslamiyye, 1413(h.), 1/175.

¹⁰ Bilgi için bk. el-Âmidî, *el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm*, (Riyad: Dâru’s-samî’iy, 2003), 1/169; Karâfî, *Şerhu Tenkîhi’l-Fusûl*, 62.

¹¹ el-Cüveynî, *el-Burhân fi usûli’l-fikh*, (Katar: y.y., 1399(h.), 1/308; Gazali, *el-Mustasfâ min ilmi’l-usûl*, thk. Hamza b. Züheyr Hâfiz (Medine: y.y., 1413(h.), 1/210; İbn Kudâme, *Ravzatü’n-nâzir*, (Beyrut: Müessesetü’r-

yapılmasına dair talebinin kesin/kat'î oluşu vücûba, kesin/kat'î olmaması ise menduba delalet ederken; bir şeyi terk etmeye dair talebinin kesin/kat'î olduğu durumda haramlığa, kesin/kat'î olmadığı durumlarda ise 'mekruha' delalet etmektedir. Eğer hitap tahyir/serbest bırakma ile ilgili ise 'ibâha' gerçekleşir.¹²

Hanefî usulcülerde ise ağırlıklı görüş; farz, vacip, sünnet, nafîle, mubah, mekruh ve haram şeklinde yedili taksimdir.¹³ Hanefîlerin sınıflamasında mekruhun tahrîmen ve tenzihen şeklinde ikiye ayrıldığı, buna karşın sünnet ve nafîlenin mendup adı altında zikredildiği şeklinde görüşler de bulunmakla birlikte konunun ayrıntısı mendubun kapsamı kısmında ele alınacağından burada bu kadar bilgi ile iktifa ediyoruz.

1.2. Mendup Kavramı

Sözlükte, "yara izi, hafiflik, birini bir şeye çağırarak ve ona teşvik etmek, ölüye ağlayıp onun iyiliklerini saymak" anlamlarına¹⁴ gelen (ن - د - ب) kökünden türeyen mendup, 'güzel görülen ve sevilen şey' anlamındadır.¹⁵

Fıkıh usulü istilâhında ise usulcülerin mendubu farklı yönlerini vurgulamak/öne çıkarmak suretiyle tanımladıkları görülür. Bazı tanımlarda 'yapılmamasında ceza olmamakla birlikte emredilen şeyler' oluşu vurgulanır. Örneğin Cüveynî (ö. 478/1085) mendubu, "terk edilmesinden dolayı bir kınama olmayıp şer'an yapılması istenen fiildir" şeklinde tanımlamaktadır.¹⁶ İbn Fûrek (ö. 406/1015) ise mendubu şöyle tanımlamıştır: "Terk edilmesine, sırf terk edilme olması açısından bir günah ve kınama olmayan emredilmiş şeydir."¹⁷ Gazzâlî (ö. 505/1111) ise bu tanıma 'bir bedele ihtiyaç duyulmaksızın' kaydını eklemiş ve; "mendup, bir bedele ihtiyaç duyulmaksızın, terk edilmesine, sırf terk edilme olması açısından herhangi bir kınama gerekmeyen emredilmiş şeydir" şeklinde tanımlamıştır.¹⁸

Râzî (ö. 606/1210) de yapılmasının tercih edilmesini ve terkinin caiz oluşunu ön plana çıkararak; "mendup, şeriatın nazarında yapılması terk edilmesine tercih edilen ve terk edilmesi de caiz olan şeydir"¹⁹ şeklinde tarif eder. Âmidî ise: "Şer'an yapılması talep edilen ancak terk edilmesi de mutlak olarak yerilmeyen şey"²⁰ şeklinde tarif etmektedir. Zerkeşî (ö.

Reyyân, 1998), 1/100-101; Âmidî, *el-İhkâm*, 1/131-133; Karâfî, *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*, 62; Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, 1/175.

¹² Âmidî, *el-İhkâm*, 1/131-133; Zuhaylî, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 1/44-45.

¹³ Alâüddîn b. Ahmed Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418(h.)), 2/436; Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl*, 277-278; Hâdimî, *Mecâmiu'l-hakâik*, 36.

¹⁴ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 2/552-553; Cevherî, *es-Sihâh*, 1/223; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/753 vd; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 175.

¹⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 1/223; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/753 vd; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 175.

¹⁶ Cüveynî, *el-Burhân*, 1/310.

¹⁷ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen İbn Fûrek, *Kitâbü'l-hudûd* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 55.

¹⁸ Gazzâlî, *Mustasfâ*, 1/215. İbn Kudâme de benzer tanımı aktarmaktadır. Bk. *Ravzatü'n-nâzir*, 1/125.

¹⁹ er-Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, (Beyrut: Müessesetü'r Risâle, ts.), 1/102.

²⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, 1/161.

794/1392) ise; “yapanı övülen, terk edenin ise terk etmesi nedeniyle yerilmeyen şeydir” şeklinde tanımlamıştır.²¹

Bazı tanımlarda ise daha çok nafîle kavramının tanımında olduğu gibi sevap kazanma yönünün öne çıkarıldığı görülür. Örneğin Kelvezânî (ö. 510/1116), sadece sevap kazanma yönünü dikkate alarak mendubu şöyle tarif etmiştir: “Şâri’in sevap için yapılmasına çağırdığı fiildir.”²² Sem’ânî (ö. 489/1096) de benzer şekilde sadece fiilin sonucuna bakarak bir tarif yapmıştır: “Mendup, yapılmasına sevap verilen, terk edilmesine ceza verilmeyen şeydir.”²³ Hanbelî usulcüsü Ferrâ (ö. 458/1066) ise, mendubu şöyle tarif etmiştir: “Bir fiilin yapılmasının, daha aşağı kademede ki kimseden, yapıp yapmama arasında muhayyerlik içerecek şekilde sözle istenmesidir.”²⁴

Hanefî usulcüler ise menduba ‘nefl’ kavramı çerçevesinde değinmişler ve “Şeriatta yapılması yapılmamasından daha üstün (hayırlı) görülen şeyler” veya “Şer’an yapılması talep edilmiş olan ve terki durumunda mutlak olarak kötülenmeyen şeyler” şeklinde tanımlamışlar, buradaki ‘mutlak’ ifadesi ile geniş zamanlı ve kifâî vacipten ayrılmasını vurgulamak istemişlerdir.²⁵

Yukarıda aktarılan tanımlarda görüleceği üzere mendubun tarifinde, yapılmasının bağlayıcı olmayan bir tarzda talep edilen şey olduğu ve yapılmasında sevap olup yapılmamasında ise bir cezanın olmadığı şeklindeki özelliklerin öne çıktığı görülmektedir. Tanımlar konusunda son olarak ‘nedb’ kelimesinin de mendubun anlamını ifade eder şekilde kullanıldığı belirtilebilir. Mendup kelimesinin türediği mastar olan ‘nedb’ kelimesi gerçekte şâri’in, yapılmasını bağlayıcı olmayan bir tarzda talep ettiği durumları ifade ederken, ‘mendup’ ise bu talebe konu olan şeydir. Ancak her ne kadar dilsel yönden bu şekilde bir anlam farklılığı bulunsa da usulcüler nazarında nedb ve mendup kavramlarının eş anlamlı olarak birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir.²⁶

2. Fıkıh Usulcülerine Göre Mendubun Kapsamı

Mendup kavramı her ne kadar fıkıh usulünde yaygın bir kullanıma sahip olsa da, bütün usulcülerin nazarında aynı manayı ifade etmediği görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz mendup tariflerinin bir kısmının, farz veya vacip olmaksızın yerine getirilmesi talep edilen fiiller anlamında kullanılan ‘sünnet’ kavramı²⁷ ile de neredeyse bire bir benzerlik gösterdiği görülmektedir. Mendup ile yakın anlamlı olarak görülebilecek bir diğer kavram ise

²¹ Zerkeşî, *Bahru’l-muhît*, 1/284. Benzer tanımlar için bk. Ömer Beyzâvî, *Minhâcü’l-vüsûl ilâ ilmi’l-usûl* (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2006), 18; Şevkânî, *İrşâdü’l-fühûl ilâ tahkîki’l-hakki min ilmi’l-usûl* (Riyad: Dâru’l-Fadîle, 2000), 1/59.

²² el-Kelvezânî, *et-Temhîd fî usûli’l-fikh*, (Cidde: Dâru’l-medenî, 1406(h.)), 1/64.

²³ Ebü’l-Muzaffer es-Sem’ânî, *Kavâtü’u’l-edille fi’l-usûl* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1997), 1/62.

²⁴ Ebü Ya’lâ el-Ferrâ, *el-Udde fî usûli’l-fikh*, (Riyad: y.y., 1993), 1/162.

²⁵ es-Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1993), 1/115; Buhârî, *Keşfü’l-Esrâr*, 2/439.

²⁶ Ferhat Koca, “Mendup”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/128.

²⁷ Ferhat Koca, “Sünnet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/154.

‘müstehap’tır. Müstehap, yapılması güzel bulunan, zorunlu kılınmaksızın yerine getirilmesi istenen, yapıldığında mükâfat kazanılan ve yapılmadığında ise ceza bulunmayan şeyler²⁸ şeklinde tanımlanmakta ve bu tanımın da mendup için yapılan tanımlara oldukça yakın bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Nafile veya tatavvu’ kavramları da, farz veya vacibin dışında Müslümanların sevaba nail olmak için kendi ihtiyarları ile yaptıkları ibadetleri ifade ettiklerinden²⁹ bu kavramların da ‘mendup’ kavramı ile yakın anlamli oluşları dikkat çekmektedir. Bu konuda ayrıca ‘murağğabun fih’, ‘fazilet’, ‘gurbet’, ‘ihsan’ gibi kavramların da bu çerçevede menduba yakın anlamda veya onun yerine usulcülerce kullanılan kelimeler olduğu belirtilmiştir.³⁰

Genel olarak değerlendirildiğinde Hanefiler dışındaki usulcülerin ve dilcilerin mendup ile sünnet, nafile, tatavvu’ veya müstehap kavramlarının müteradif olduğunu ve aynı anlamı ifade ettiklerini savundukları görülmektedir. Onlara göre bu kavramlar, aralarında fark gözetilmeksizin birbirinin yerine kullanılabilirler. Örneğin Arap dil bilgini Ebû Hilâl el-Askerî’ye (ö. 400/1009) göre sünnet, mendup ve nafile aynı şeylerdir.³¹ Hanbelî fakih İbn Hamdân’ın (ö. 695/1295) ise, ‘tatavvu’, taat, nefl, kurbet ve ecmâ’ kelimelerini, nedbin/mendubun diğer isimleri olarak belirttiği nakledilmiştir.³² Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286) de mendubun, sünnet ve nafile şeklinde isimlendirildiğini söylemektedir.³³ Tûfî (ö. 716/1316) ise mendubun, sünnet ve müstehapla tanım ve hakikatte eşit fakat lafızlarının farklı olduğunu zaten müteradifin de bir mana için farklı lafızlar demek olduğunu belirterek, bunun benzerinin esed ve gazanfer, haram ve mahzûr gibi olduğunu söylemektedir. Mendubun misalleri olarak da misvak kullanmayı, mazmaza ve istinşakta mübalağa etmeyi, parmakları hilallemeyi vermektedir. Bunlar için mendup, sünnet ve müstehap denildiğini dile getirerek, bu kavramlar arasında bir farklılığın olmadığını belirtmektedir.³⁴

Özellikle Râzî ve ondan sonraki mütekellimîn usulcülerin genelde bu kelimeleri mendup ile müteradif olarak kullandıkları görülmektedir.³⁵ Zerkeşî de bu konuda, usulcülerin çoğunluğunun nedbi, müstehabı, tatavvu’u ve sünneti müteradif kelimeler olarak kabul ettiklerini söylemekte, ancak mütekellimîn usulcülerden bu konuda farklı düşünenler

²⁸ el-Haddâd, *Cevheratü'n-neyyira alâ Muhtasari'l-Kudurî*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 1/32.

²⁹ Fahrettin Atar, “Nafîle”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/290.

³⁰ Muhammed b. Ali Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fî usuli'l-fikh*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403 (h.), 1/338; Râzî, *el-Mahsûl*, 1/103; Ebû Muhammed el-İsnevî, *Nihâyetü's-sûl fî şerhi minhâci'l-usûl* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 24; Koca, “Mendup”, 29/128.

³¹ el-Askerî, *el-Furûku'l-luğaviyye*, (Kahire, Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.), 225-226.

³² Süleymân Merdâvî, *et-Tahbîr fî şerhi't-Tahrîr* (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, ts.), 2/979.

³³ Beyzâvî, *Minhâc*, 18.

³⁴ Ebü'r-Rebî' Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî et-Tûfî, *Şerhu Muhtasari'r-Ravza*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407(h.), 1/354.

³⁵ Örnek olarak bk. Alî es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi' fî usûli'l-fikh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424(h.), 14; Zerkeşî, *Bahru'l-muhîd*, 1/284; Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed el-Fütühî İbnü'n-Neccâr, *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr*, (Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1413(h.), 1/403; el-Hindî, *Nihâyetü'l-vüsûl fî dirâyeti'l-usûl* (Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, ts.), 2/636; Şevkânî, *İrşâdü'l-fühûl*, 1/59; Nemle, *İthâfu zevi'l-besâir*, 1/492-493.

olduğunu da aktarmaktadır.³⁶ Buna göre mütekellimîn usulcülerin çoğunluğu bu kavramları mendup ile aynı anlamda kullansalar da, onlardan bazılarının bu kavramlar arasında bir takım farklar olduğuna vurgu yaptıkları da görülmektedir. Örneğin Sem‘ânî, “nafile nedbe yakındır. Fakat derece bakımından ondan aşağıdadır”³⁷ demektedir. Kelvezânî ise mendubu, “Şâri‘in sevap için yapılmasına çağırıldığı fiil” şeklinde; nafileyi ise “insanın sevap için yaptığı şey” şeklinde açıklayarak aralarındaki farka işaret etmektedir.³⁸ Şâfiî mezhebinden Kâdî Hüseyin’in (ö. 462/1069) de sünnet, müstehap ve tatavvu‘ kavramlarını farklı değerlendirdiği belirtilmiştir. Ona göre bu kelimelerin tarifleri şöyledir: “Sünnet, Resûlullah’ın devamlı yaptığı şey; müstehap, bir veya iki defa yaptığı şey; tatavvu‘ ise o konuda herhangi bir naklin olmayıp insanın kendi tercihi ile ibtidâen -mutlak nafiler gibi- yaptığı şeydir.”³⁹ Yine Şafiîlerden Halîmî’nin (ö. 403/1013) de “sünnet yapılması güzel terk edilmesi kerih; tatavvu‘ yapılması güzel terk edilmesi kerih olmayan şey” şeklinde tarif yaparak aralarında farka değindiği görülür.⁴⁰ Safiyyüddîn el-Hindî (ö. 715/1315) ise bu konuda şu tartışmalara yer verir: “Sünnet lafzı mendupla aynı değildir. Sünnet, Hz. Peygamberin söz ve fiiliyle yaptığı, nedbe ve vücûb olarak bilinen veya zannedilen şeylerin tamamını kapsamaktadır. Sünnet olmanın, sünnet olduğu söylendiğinde onun vacip olmadığı kastedilmez. Nikah sünnettendir dendiğinde de sadece onun mendup olduğu kastedilmez. Ayrıca sünnet lafzı vacibi kapsamasa bile nafiler ve mendup ile müteradif değildir. Ondan daha hâs olup mendup nevinden Hz. Peygamberin devamlı yaptığı veya birden fazla yapmaya gayret ettiği şeydir. Sünnet yol demektir. Bir defa yapılan fiile, o fiili yapan kimsenin yolu denmez. Yol olma ancak o fiil sürekli tekrarlanınca meydana gelir.”⁴¹ Ayrıca Hanbelî âlimlerinden Ebu Tâlib’in (ö. 684/1285) mendubu üçe taksim ettiği ve onları “mükâfatı çok olan sünnet, az olan nafiler ve rağibe, ikisinin arasında olan ise fazilet” şeklinde sıraladığı belirtilmiştir.⁴² Bu taksime göre mendup yerine kullanılan bu kelimelerin en azından aralarında sevap ve derece farkı olduğu görülmektedir. Merdâvî (ö. 885/1480) ise sünnet ve fazilet için bir açıklama yaparak şöyle bir misal vermektedir: “Bir şeyi izhar etmeden ona devam etmenin iki yönü vardır. Bu şey devam etme (müvâzabe) açısından sünnet şeklinde, îfa etmek ise terk etmeme açısından fazilet diye isimlendirilir. Sabah namazının sünneti böyledir. Bu iki rekât tartışmasız sünnet diye isimlendirilir. Ayrıca bu iki rekât mükâfatlarının çokluğundan dolayı sünnet mertebelerinin en üstündedirler. Çünkü bir hadiste Hz. Peygamber, “sabah namazının iki rekât sünneti dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır”⁴³ buyurmuştur. Faziletin sünnetten daha alt mertebede olması ise doğru değildir.”⁴⁴ Son dönem usulcülerinden bazıları ise nefl, sünnet, tatavvu‘, müstehap, ihsan ve

³⁶ Zerkeşî, *Bahru’l-muhît*, 1/284. Benzer bilgi için ayrıca bkz. Merdâvî, *et-Tahbîr*, 2/984.

³⁷ Sem‘ânî, *Kavâtu’l-edille*, 1/21.

³⁸ Kelvezânî, *et-Temhîd*, 1/64.

³⁹ Zerkeşî, *Bahru’l-muhît*, 1/284; Nemle, *İthâfu zevi’l-besâir*, 1/493.

⁴⁰ Zerkeşî, *Bahru’l-muhît*, 1/284-285.

⁴¹ Hindî, *Nihâyetü’l-vüsûl*, 2/637-638.

⁴² Merdâvî, *et-Tahbîr*, 2/980; İbnü’n Neccâr, *Şerhu’l-Kevkebi’l-Münîr*, 1/404-405.

⁴³ el-Haccâc, *Câmiu’s-sahih*, (Beyrut; Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1412(h.)), “Salâtu’l Müsâfirîn”, 96; en-Nesâî, *es-Sünen*, (b.y.: Müessesetü’r-risâle, 1421(h.)), “Salât”, 49.

⁴⁴ Merdâvî, *et-Tahbîr*, 2/980-981.

fazilet kelimelerinin hepsinin aynı şeyi ifade ettikleri ve mendubun yerine kullanıldıklarını dile getirmektedirler.⁴⁵

Ancak bu şekilde taksim ve farklı tanımlamaların eleştirildiği de görülmektedir. Özellikle Hz. Peygamberin sürekli yaptığını sünnet, nadiren yaptığını ise mendup/ müstehap şeklinde tanımlamanın doğru olmadığı, zira Hz. Peygamberin ömründe bir defa hac yaptığı halde, onun bu haccındaki bir kısım fiilleri sünnet olduğu halde bir defa yapılmış, tekrarlanmamıştır. Ayrıca yağmur duası namazının ve hutbesinin de bir defa yapıldığına dair rivayet söz konusudur. Bunlar Hz. peygamber tarafından fazla tekrarlanan uygulamalar olmadığı halde güzel bulunan sünnetler konumundadır.⁴⁶ Bu tür gerekçelerle devamlı tekrarlanan ya da bir kez yapılanı sadece bu durumuna dayalı olarak farklı kategorize etmenin sağlam temele dayanmadığı belirtilmek istenmiştir. Sübkî (ö. 771/1370) de Şafîî mezhebi içerisinde bazı âlimlerin bu kavramları müteradif olarak görmediklerini söyledikten sonra bu ihtilafın lafzî olduğunu belirtmiştir.⁴⁷ Sonuç olarak mütekellimîn ekolünde sünnet, müstehap, tatavvu ve nafîle kelimeleri genelde aynı anlama sahip kelimeler olarak görülse de bu ekole mensup usulcüler içinde bu kavramlara farklı anlamlar yükleyenlerin de bulunduğu belirtilmelidir. Özellikle yukarıda görüşlerini aktardığımız Sem'ânî, Kelvezânî ve Kâdî Hüseyin'in dile getirdiği görüşlerin, bu konuda Hanefî usulcülerin görüşlerine oldukça yakın olduğu dikkat çekmektedir.

Hanefî usulcüler ise teklifî hükmün taksiminde mendup kavramını bir hüküm çeşidi olarak 'sünnet'ten daha aşağı derecede ve ondan ayrı bir hüküm türü olarak zikretmişlerdir. Buna göre Hanefîlerde mendup, mütekellimîn usulcülerde olduğu gibi farz veya vacibin dışında kalan ve yapılması istenilen şeyler olarak çok geniş bir anlama sahip değildir. Bu durumda mendup; farz, vacip ve sünnetin dışında kalan, yani sünnetin altında yer alan nafîle ve müstehap kavramlarını ifade edecek şekilde kullanılmıştır.⁴⁸ Bu sebeple Hanefîlerde sünnet kavramına değinilmesi ve buna göre mendubun konumunun belirlenmesi daha uygun olacaktır.

Sünnet, Hanefî usulcülerce "dinde izlenen yol" şeklinde⁴⁹ yahut "Resûlullah'ın genelde yapmaya devam ettiği ancak bir mazeretten dolayı yapmadığı şey" şeklinde tarif edilmiştir.⁵⁰ Abdülaziz el-Buhârî (ö. 730/1330) ile Molla Fenâr'nin (ö. 834/1431) tarifleri ise; "Resûlullah'ın ve dinde otorite olduğu bilinen kişilerin farz ve vacip haricinde dinde takip

⁴⁵ Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz fî usûli'l-fikh* (Bağdat: Müessesetü Kurtuba, 1976), 39; Zehra, *İslam Hukuk Metodolojisi*, 45.

⁴⁶ Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, 1/284.

⁴⁷ Sübkî, *Cem 'u'l-cevâmi'*, 14.

⁴⁸ Serahsî, *Usûl*, 1/113-115; Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, 2/438-439.

⁴⁹ Pezdevî, *Usûli'l-Pezdevî* (Karaçi: Matbaa Câvid Berîs, ts.), 136; Serahsî, *Usûl*, 1/113; Ebû Abdillâh Hüsâmüddîn Muhammed b. Muhammed Ahsîkesî, *el-Müntehab fî usûli'l-mezheb* (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1417(h.), 2/786; Habbâzî, *el-Muğni fî usûli'l-fikh*, (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1403), 85.

⁵⁰ es-Semerkandî, *Mizânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*, (Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1404(h.), 1/50.

ettikleri yoldur”⁵¹ şeklinde olup; Siğnâkî'nin (ö. 714/1314) tanımı da benzer şekilde; “Resûlullah'ın veya sahabenin dinde takip ettiği yoldur”⁵² şeklindedir. Bu tanımlarda sahabenin izlediği yolun da sünnet kapsamında olduğuna vurgu yapılmıştır.⁵³

Sünnet genel olarak iki kısma ayrılmış olup, bunlar ‘sünnetü’l-hüdâ’ ve ‘sünnetü’z-zevâid’ şeklinde isimlendirilmiştir.⁵⁴ Sünnetü’l-hüdâ, Hz. Peygamberin ibadet kastıyla ve Yüce Allah'ın rızası için devamlı yaptığı bir iki defa özürsüz terk ettiği veya hiç terk etmediği şeydir.⁵⁵ Uygulanması hidayet; terkedilmesi ise dalâlet sayılan sünnetler, sünnetü’l-hüdâ kısmında yer alır. Ezan, kâmet ve cemaatle namaz gibi dini vecibeleri tamamlayıcı vasıf taşıyan fiiller ile Hz. Peygamberin genellikle yaptığı, yalnızca zorunlu olmadığını belirtmek amacıyla nadiren yapmadığı fiiller (sünnet-i müekked) bu tür sünneti oluştururlar. Burada belirttiğimiz sünnetü’l-hüdâ veya müekked sünnet derecesinde olmayan uygulamalar ile Hz. Peygamberin dini bir yönü bulunmayan giyimi-kuşamı, oturup kalması gibi beşeri davranışları ise sünnetü’z-zevâid kısmında yer alır.⁵⁶ Yine Hz. Peygamberin namazda kıraatı ve rükûu uzatması, yürüyüş şekli, yeme ve içmesi gibi şeyler de zevâid sünnetler olarak görülmüştür.⁵⁷

Sünnetü’l-hüdâ, dini tamamlayan şeyler konumunda olduğundan, bu tür sünnetlerin yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Çünkü ümmet bu tür sünnetlerin ihyası ile emrolunmuş olup, onları terk etmekten ve yok etmekten nehyedilmiştir.⁵⁸ Sünnete ittibâ etmenin hükmü, farz ve vacip gibi olmamakla beraber, eğer sünnet olan şeyler dinin alametlerinden (şiarlarından) birisi ise ona mutlaka ittibâ gerekir. Çünkü dinin böyle alameti-farikası olan bir sünnetle amel, hüküm açısından vacip mesabesinde görülmüştür.⁵⁹ Bundan dolayı bu tür sünneti terk eden kınanır ve aynı zamanda günah da kazanmış olur. Ayrıca bir belde halkı ezanı veya cemaati terk etmek üzere anlaşır bunda da ısrar etseler onlara dinin şiarlarından olan bu sünnetleri yapmalarının emredileceği, eğer yapmazlarsa farz ve vacibi terkte ısrar edenlerle savaşıldığı gibi onlarla savaşılacağı belirtilmiştir.⁶⁰ Bunlar dindeki

⁵¹ Abdulaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/438; Şemseddin Mehmed b. Hamza Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi' fi usûli's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1427(h.), 1/242.

⁵² Hüsâmüddîn Hüseyin b. Alî Siğnâkî, *el-Vâfi fi usûli'l-fikh* (Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1417(h.), 2/786. Ayrıca bkz. Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-vüsûl*, 277.

⁵³ Sünnetin sahabeyle de şamil olduğu konusunda, “*Kim güzel bir çıkır açıp da daha sonra onunla amel edilirse amel edenin sevabından hiçbir şey eksiltilmeksizin ona da amel edenin sevabı kadar sevap verilir*” (Müslim, İlim 15), “*Benim ve râşid halîfelerimin sünnetine sarılın*” (Ebû Dâvud, Sünnet”, 6) hadisleri ve Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer'in uygulamaları için ‘sünnet-i ömeryn’ tabirinin kullanılmış olması delil olarak ileri sürülmüş, bu delillere göre sahabenin uygulamalarının da sünnet kapsamında olduğu dile getirilmiştir. Ömer Debûsi, *Takvîmü'l-edille fi'l-usûl*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421(h.), 77-78; Pezdevî, *Usûl*, 139; Serahsî, *Usûl*, 1/114; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/447; Leknevî, *Kamerü'l-akmâr fi Şerhi'l-Menâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415(h.), 1/340.

⁵⁴ Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-vüsûl*, 280; Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 149.

⁵⁵ Leknevî, *Kamerü'l-akmâr*, 1/341.

⁵⁶ Bu taksime dair geniş bilgi için bkz. Pezdevî, *Usûl*, 139; Serahsî, *Usûl*, 1/114; Koca, “Sünnet”, 38/155; Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 148; Kahraman, *Fıkah Usulü*, 260-261.

⁵⁷ Pezdevî, *Usûl*, 139; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/450.

⁵⁸ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 79; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/450.

⁵⁹ Serahsî, *Usûl*, 1/114.

⁶⁰ Serahsî, *Usûl*, 1/114; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/450.

önemlerinden dolayı adeta bir vacibi terk etmiş gibi kabul edilmişlerdir. Hatta Debûsî, sünnetü'l-hüdâyı terk edenin azarlandığını, onu hafife alarak terk edenin ise kâfir ve fâsık olduğunu söylemiştir. Çünkü bu hareket, onu yapanı hafife almak demektir.⁶¹

İbn Nüceym (ö. 970/1563) ise, sünnetü'l-hüdâyı terk edenin günahkâr olmasını onun vacip hükmünde olmasıyla açıklamakta ve sünnetü'l-hüdânın sadece sünneti müekked için kullanılmadığını, gerekliliği sünnetle sabit olduğu için bir kısım vacipleri de kapsadığını belirtmektedir. Bu nedenle sünnet-i müekkedeyi terkin harama yakın olduğunu dile getirir. Sünnetü'z-zevâidin ise yapılması dinin tamamlayıcılarından olmayan ancak yapılması terk edilmesinden daha faziletli olan şey olduğunu, bununla sanki sünneti gayr-i müekkedenin kastedildiğini, ona bazen sünnet, bazen müstehap bazen de mendup adının verildiğini belirtir. Fakihlerin, bu üçünün tanımları arasında fark görüp Hz. Peygamberin devamlı yapıp özürsüz olarak bazı durumlarda yapmadığı şeye sünnet; yapması ve yapmaması eşit olup devamlı yapmadığı şeye müstehap; terkin yapmaya tercih ettiği ve bir iki defa yaptığı şeye mendup dediklerini, usulcülerin ise müstehap ile mendup arasında bir fark gözetmediklerini dile getirmektedir.⁶²

Sünnetü'l-hüdânın yahut müekkedenin terkedilmesinin dalâlet sayılması, onları terk edene en azından kınama ve azarlama şeklinde bir tecziyenin varlığının belirtilmesi; bunların uygulama yönünden vacibe yakın olması ve bazılarının da dinin şeâirinden sayılması nedeniyledir. Sünnet-i zevaidi terk etmenin ise günahı gerektirmediği, kınanmadığı, ancak bunlara tekabül eden sevaptan mahrum kaldıkları belirtilmiştir.⁶³

Hanefîlerin yapılması talep edilen teklifî hükmün taksimini farz, vacip, sünnet, nafil (mendup) şeklinde sıralamaları ve sünnete dair bu görüşleri, mendubu sünnetin dışında kabul ettiklerini göstermektedir. Bu durumda mendup, teklifî hüküm sıralamasında sünnetin altında yer alan nafil kısmına verilen isim olmaktadır. Bu açıklamalara göre mendubun konumlandırıldığı yer sünnetin daha altında bir derece olduğu ve yapılması terkedilmesinden evlâ olan veya yapanın sevap kazandığı yapmayanın ise kötülenmediği şeyler olarak tarif edildiği söylenebilir.⁶⁴

Molla Hüsrev ise ef'al-i mükellefîni sayarken sünnet ile mendubu tamamen ayrı olarak ele almakta, mendubun sünnetü'l-hüdâ ve sünnetü'z-zevâidin de altında, yapana sevap kazandıran, yapmayanın ise zemmedilmediği şeyler olduğunu dile getirmektedir. Bu durumda mendup, mertebeye sünnet-i zevâidin de altında, sadece gönüllü yapılan nafil konumunda olmaktadır.⁶⁵

⁶¹ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 79.

⁶² İbn Nüceym, *Fethü'l-gaffâr bi Şerhi'l-Menâr* (Mısır: Matbaa Mustafa el-Halebi, 1355(h.), 2/72-73.

⁶³ Serahsî, *Usûl*, 1/114; Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/450; Leknevî, *Kameru'l-akmâr*, 1/341.

⁶⁴ Serahsî, *Usûl*, 1/113-115; Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, 2/438-439.

⁶⁵ Molla Hüsrev, *Mir'ât'ül-vüsûl*, 279-280.

Hanefîlerde mendup kavramı yerine; nafîle, müstehap, edeb ve tatavvu' kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir.⁶⁶ İbn Âbidîn, mendup, nafîle, müstehap, edeb ve tatavvu' kelimeleri arasında usulcülere göre bir fark olmadığını belirttikten sonra, bir fiile şâri'in sevmesi ve tercihinin o yönde olması nedeniyle müstehap, sevap ve faziletinin beyan edilmesi yönüyle mendup, farz ve vacib üzerine eklenmesi ve sevabı artırması nedeniyle nafîle, yapan kişinin kesin bir emir olmaksızın kendi isteği ile yapmasından dolayı da tatavvu' denildiğini belirtmektedir.⁶⁷

Mendubun kapsamına dair yukarıda aktardığımız açıklamalar neticesinde görülmektedir ki; Hanefîlerde mendup, farz, vacib ve sünnetten sonra gelen ve yapılması halinde sevap kazanılan, yapılmaması halinde ceza terettüp etmeyen ancak yapılması evlâ olan ve genel olarak nafîle olarak adlandırılan şeylerdir. Buna karşın mütekellimîn usulcülere göre ise mendup, Hanefîlerin taksimindeki bir kısım vacibi, sünneti ve nafileyi kapsayacak şekilde geniş bir kapsama sahiptir.⁶⁸ Bu noktada Hanefîlerin, özellikle sünnetü'l-hüdâ veya müekked sünnetin yapılması konusundaki talebin derecesi ve bu fiillerin yapılmaması halindeki itâb veya kınama gibi cezaların var olması nedeniyle sünnet ile mendubu farklı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Burada bir diğer önemli ölçüt ise, bir uygulamanın dinde bir tarîk (izlenegelen bir gelenek) halini alıp almamasıdır. Sünnet, yapılması tercih edilen ve dinde izlenegelen bir gelenek haline gelmiş bir uygulama iken, mendup veya nafîle ise yine yapılması tercih edilen ama dinde izlenegelen bir gelenek haline gelmeyen uygulamalardır.⁶⁹

Yukarıda mütekellimîn usulcülere dair aktardığımız bilgilere göre, aslında onların da mendubu tek bir derece olarak görmedikleri ortaya çıkmaktadır. Yani her ne kadar mütekellimîn ekolünde mendup, Hanefîlerdeki bir kısım vacibi, sünneti ve nafileyi kapsar şekilde geniş bir kapsama sahip olsa bile bu ekole mensup usulcülerin de mendup kapsamındaki hükümleri ya sünnet, râğibe ve fazilet gibi farklı isimlendirerek sınıflandırdıkları veya kendi içinde derecelendirdikleri görülmektedir.

3. Mendubun Sabit Oluş Şekli (Tespiti)

Şari'in talebi emir kipinde zikredilmiş olsa bile bunların her zaman vücûba delalet eden bir emir olarak anlaşılmayacağı konusunda ulema arasında ihtilaf yoktur. Zira Arapça'da emir kipi; vücûbiyet, mubahlık, mendupluk, tehdîd, irşâd, ihtar, dua, ikram gibi manaları ifade edebilir. Emir kipinin bu manaların her birine delaletine dair Kur'an'da birçok ayet örnekleri yer almaktadır.⁷⁰

⁶⁶ Serahsî, *Usûl*, 1/114; Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 2/239.

⁶⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 1/246.

⁶⁸ Geniş bilgi için bk. Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 148.

⁶⁹ Apaydın, *İslam Hukuk Usûlü*, 149.

⁷⁰ Bu konuda geniş açıklama ve örnek ayetler için bk. Nuri Kahveci, "Fıkıh Usûlü Açısından Emrin Delaleti ve Emre Delalet Eden Lafızlar Üzerine Bir Değerlendirme", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2009), 32-34.

Şari'in talebinin menduba delalet etmesi konusunda şunlar söylenebilir: Mütekellimîn usulcüler vücûba delalet etmeyen taleplerin menduba delalet ettiğini belirtmişlerdir. Örneğin "Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın..."⁷¹ ayetindeki yazma emrinin, yine ayetteki; "Eğer birbirinize güvenirsiniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın."⁷² ifadesi ile vücûb olmaktan çıkmasıdır. Zira bu ayetin ifadesi ile alışverişi yapan tarafların birbirine güvenmeleri halinde borcu yazmayabilecekleri anlaşıldığından ilk ayetteki yazma emrinin mendup olduğu ortaya çıkar.⁷³ Ayrıca Hz. Peygamberin hayatında alışveriş borçlanmalarını mutlaka yazdırdığı şeklinde bir uygulamanın olmaması da bu konuda nedbe delalet eden bir durum olarak görülmüştür.⁷⁴ Bu konuda bir diğer örnek ise, Hz. Peygamberin, "Eğer ümmetime meşakkat olmayacağına inansaydım her namazda misvak kullanmalarını emrederdim" şeklindeki hadisinde⁷⁵ misvak kullanımı 'meşakkat olmasaydı' şeklinde kayıtladığı için vücûba değil nedbe delalet etmektedir.⁷⁶ Hz. Peygamberin, yemek tabağının farklı yerlerinden yiyen çocuğa söylediği; "Senin önüne gelen taraftan ye"⁷⁷ sözünde olduğu gibi te'dip amaçlı emirlerinin de mendup kapsamında olduğu belirtilmiştir.⁷⁸ Görüldüğü üzere bu örneklerde yapılması istenen şey ya zorunluluk ifade etmeyen bir tarzda istenmiş veya talepte emir kipi olmakla birlikte bunun vücûbiyet olmadığını gösteren karine nedeniyle mendupluk sabit olmuştur. Bazı durumlarda ise yapılması istenilen şeyin, terkedilmesine cezanın var olup olmamasına göre de vücûb ve nebd olduğu anlaşılabilir. Zira vacibi terk eden cezaya müstehak iken, mendubu terk eden cezaya müstehak olmaz veya sadece azarlanmayı hak eder.⁷⁹

Bu konuda Hanefîlerin yaklaşımı ise mendubun tanımında görülmüş olduğu üzere biraz farklıdır. Mendup, Hanefîlere göre farz, vacip ve sünnet dışında kalan, yapılması güzel görülüp teşvik edilen, terkinde ise ceza ve kınanma olmayan şeyler olduğundan, mendubun sübûtunda, vücûbiyete dair bir durumun olmaması ve Hz. Peygamberin çoğunlukla (sık ve sürekli) yaptığı şeylerden olmaması gerekir.⁸⁰ Mendup, müstehap ve edep kavramları eş anlamlı olarak kullanıldığından ve sünnetin altında bir hükme sahip olduğu kabul edildiğinden, bu durum Hanefî fıkıh kitaplarında ibadetlere dair hükümlerin sıralamasına da

⁷¹ Bakara 2/282.

⁷² Bakara 2/283.

⁷³ Râzî, *Mahsûl*, 2/39; İsnevî, *Nihâyetü's-sûl fî şerhi minhâci'l-usûl*, 161-162; Merdavi, *et-Tahbîr*, 5/2186; Zuhaylî, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, 1/76. Bu ayetin hükmü ile ilgili farklı yorum ve değerlendirmeler için bk. Nasi Aslan, "Makâsîd/Gâî İlke Bağlamında Müdâyene Ayetinin Yorumu", *Turkish Studies* 13/2 (2018), 193-205.

⁷⁴ Abdülkerim b. Ali b. Muhammed Nemle, *el-Mühezzeb fî ilmi usuli'l-fikhi'l-mukâren* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 3/1329.

⁷⁵ Buhârî, "Cum'a", 8.

⁷⁶ Âmidî, *el-İhkâm*, 1/162.

⁷⁷ Buhari, "Eti'me", 2.

⁷⁸ Şevkânî, *İrşâdü'l-fühûl*, 1/452.

⁷⁹ Abdolvahhab Hallâf, *İlmi Usûlü'l-Fikh* (Kahire: Mektebetü't-Da'veti'l-İslamiyye, 1945), 111-112.

⁸⁰ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik şerh-u Kenzi'd-Dekâik* (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 2/450-451; et-Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâki'l-Felâh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/64-65.

yansımasıdır. Örneğin ibadetlerin hükümleri sayılırken farzları, vacipleri, sünnetleri ve müstehapları şeklinde bir sıralama takip edilir. İbadetlerin müstehapları kısmında sayılan şeylerin, yani yapılması güzel görülerek tavsiye edilen ve yapılmadığı takdirde sünnette olduğu gibi kınanma ve yerilmenin olmadığı şeylerin müstahap, mendup veya edeb konumunda olduğuna değinilir.⁸¹

Usulcüler arasında mendubun mecazen mi yoksa hakikaten mi emredildiği de tartışılmıştır. Mendubun hakikaten emredildiğini savunan usulcüler, emrin isteme ve talep etme manasına geldiğini, mendubun da yapılması istenen ve talep edilen bir olgu olması nedeniyle emir kapsamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Fakihlerin ve dilcilerin nazarında emrin îcâbî ve istihbâbî şeklinde ikiye ayrılması yaygınlık kazanmış olup, sonuçta her ikisinin de emir olması açısından aralarında fark yoktur. Zira bütün emirler vücûba delalet etmez, bazıları menduba delalet eder. Menduba delalet eden de emredilmediği anlamına gelmez.⁸² Mendubun hakikaten emredilmiş olamayacağını, bu konudaki emrin ancak mecazen emir olduğunu savunan usulcüler ise, mendubun hakikatte emredilmiş olması halinde, eziyet veren bir şeyi yoldan kaldırma, nafîle olarak namaz kılma ve perşembe günü oruç tutma gibi müstehapları terk eden herkese 'sen Allah'ın emrine muhalefet ederek ona isyan ettin' denmesi gerekeceğini, böyle bir şeyin denmesinin ise doğru olmadığını belirtmişlerdir. Zira mendubu yapmak zorunlu değildir. Hakikaten emir vacip olup, onun terki durumunda ceza gereklidir. Mendupta ise terk edilmesine ceza bulunmamaktadır. Bu durumlar mendubun hakikaten emredilmediğini göstermektedir.⁸³ Her iki tarafın da görüşlerini aktaran Cüveynî bu tartışmanın lafzi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴ Bu konuda emrin vücûb dışındaki manalara delaletinin mecaz olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağı, usulcülerin çoğunluğunun da yaklaşımının bu yönde olduğu belirtilmiştir.⁸⁵

SONUÇ

Mendup kavramının fıkıh usulünde ifade ettiği anlama dair yaptığımız bu çalışma neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir:

Mendup kavramı mütekellimîn usulcülere göre daha geniş bir anlam çerçevesine sahip iken, fukahâ metodunu benimsemiş usulcülere göre ise dar bir anlam çerçevesine sahiptir. Mütekellimîn metodu usulcülerine göre teklifî hükümler; vacip, mendup, mubah, mekruh ve haram şeklinde beş kısma ayrılmakta, bu tasnifte yapılması kesin ve kat'î şekilde emredilmiş

⁸¹ el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1951), 1/8-9; Haddâd, *Cevheratü'n-neyyira*, 28-32; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 2/450-451; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/246; Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî*, 1/64-65.

⁸² Ferrâ, *el-Udde*, 1/248-256; Gazalî, *Mustasfâ*, 1/248-250; İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzir*, 20-21; Âmidî, *el-İhkâm*, 1/161-162; Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, 1/286.

⁸³ Şîrâzî, *et-Tebîrâ fi usûli'l-fikh*, (Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1403(h.)), 36-37; Semâ'nî, *Kavâtu'l-edille*, 1/111-112; Serahsî, *Usûl*, 1/14-15; İbnü's-Sââtî, *Nihâyetü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* (Bedû'n-Nizâm), (Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1405(h.)), 174-176.

⁸⁴ Cüveynî, *Burhân*, 1/249-250.

⁸⁵ Kahveci, "Fıkıh Usûlü Açısından Emrin Delaleti ve Emre Delalet Eden Lafızlar Üzerine Bir Değerlendirme", 44, 61.

şeyler vacip hükmünü alırken, vacip derecesinin altında yer alan ve yapılması talep edilen yahut terkinden üstün tutulan her şey mendup kavramı içerisinde yer almaktadır.

Fukaha metodunu benimseyen usulcülere göre ise teklifi hükümler; farz, vacip, sünnet, nafile, mubah, mekruh ve haram şeklinde sıralanmakta, bu durumda sünnet ve mendup kavramları farklılaşmakta ve bunlar ayrı ayrı hüküm türleri olarak kabul edilmektedir. Bu sıralamada Hz. Peygamber tarafından uygulanmış ve dinde bir tarîk haline gelmiş olan şeyler sünnet kapsamında yer almakta, dinde uygulama olarak yaygınlık kazanmamış ancak yine de yapılması tavsiye edilen ve terkinden evlâ olan şeyler ise nafile veya mendup olarak isimlendirilmektedir. Bu durumda Hanefîler nazarında mendup, hüküm olarak sünnetin altında bir mertebeye sahip olmakta ve daha çok gönüllülük esasına dayalı, sevap kazanma amacıyla yapılan şeyleri ifade etmektedir. Hanefî fıkh eserlerinde farz, vacip ve sünnetlerin dışında, yapılması güzel görülüp tavsiye edilen yahut yapılması yapılmamasından evlâ olan şeylerin daha çok müstehap adıyla yer aldığı görülmekte olup, bunların da aynı zamanda mendup, nafile, tatavvu' ve edep şeklinde de isimlendirildiğine değinilmektedir. Ancak burada şu da belirtilmelidir ki, bazı Hanefîlerce sünnet-i gayr-i müekked veya sünnetü'z-zevâid'in de mendup olarak isimlendirildiği görülmektedir. Fakat Hanefîler nazarında sünnetü'l-hüdâ veya sünnet-i müekkedenin menduptan ayrı görüldüğü kesindir.

Bu açıklamalara göre mendubun kapsamı konusunda mütekellimîn ekolü ile fukaha ekolü karşılaştırıldığında, mütekellimîn ekolünde mendubun, fukaha ekolündeki bazı vacipleri, sünnetleri ve müstehapları (nafileleri) kapsadığı ve daha geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Kavramların anlam çerçevesinin belirlenmesinde sadelik ve kolaylık olması yönünden mütekellimîn usulcülerin menduba dair tanımları daha net ve anlaşılır görülebilir. Ancak bu kapsama giren bütün mendupların hüküm yönünde aynı derecede olmadığı göz önüne alındığında, bu hükümlerin ya kendi içinde derece yönünden sınıflandırılması veya Hanefîlerin yaptığı gibi farklı kavramlarla ifade edilmesi de bir gerekliliktir.

Bir konuda şari'in talebinin mendup olduğu ise, ya yapılması istenen şeyin zorunluluk ifade etmeyen şekilde talep edilmesinden veya talepte emir sîgâsı kullanılmakla birlikte başka bir sebepten ötürü bu emrin vücûba delalet etmemesinden anlaşılır. Bu konuda emrin vücûb dışındaki manalara delaletinin mecaz olarak kabul edilmesinin daha doğru olduğu, bu nedenle emrin menduba delaletinin de hakikat olarak değil mecaz olarak görülmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Ahsîkesî, Ebû Abdillâh Hüsâmüddîn Muhammed b. Muhammed. *el-Müntehab fî usûli'l-mezheb (Kitâbü'l-Vâfi ile birlikte)*. 5 Cilt. Mekte: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1417(h.).
- Âmidî, Seyfüddîn Alî b. Muhammed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Abdurrezzak Affi. 4 Cilt. Riyad: Dâru's-samî'iy, 2003.

- Apaydın, Yunus. *İslam Hukuk Usûlü*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2017.
- Aslan, Nasi. "Makâsıd/Gâî İlke Bağlamında Müdâyene Ayetinin Yorumu". *Turkish Studies* 13/2 (2018), 193-205.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh. *el-Furûku'l-luğaviyye*. thk. Muhammed İbrahim Selim. Kahire: Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.
- Atar, Fahrettin. "Nafile". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32/290-292. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Basrî, Muhammed b. Ali Ebü'l-Hüseyn. *el-Mu'temed fî usûli'l-fikh*. thk. Halil el-Meys. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403(h.).
- Beyanuni, Muhammad Abu el-Fath. "Hüküm". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 18/466-468. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer. *Minhâcü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed Abdülazîz. *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418(h.).
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcü'l-lüga ve sıhâhü'l-'Arabiyye*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi lî'l-Melâyîn, 1990.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh. *el-Burhân fî usûli'l-fikh*. thk. Abdülazîm ed-Dîb. Katar: y.y., 1399(h.).
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah b. Muhammed b. Ömer. *Takvîmü'l-edille fî'l-usûl*. thk. Halil Muhyiddin. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421(h.).
- Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn. *el-Udde fî usûli'l-fikh*. thk. Ahmed b. Ali Seyu'l- Mübârekî. 4 Cilt. Riyad: y.y., 1993.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhîd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. thk. Hamza b. Züheyr Hâfız. 4 Cilt. Medine: y.y., 1413(h.).
- Habbâzî, Ebû Muhammed Celâleddîn Ömer b. Muhammed. *el-Muğnî fî usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Mazhar Bekâ. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1403(h.).
- Haddâd, Ebu Bekir Ali b. Muhammed. *Cevheratü'n-neyyira alâ Muhtasari'l-Kudûrî*. nşr. İlyas Kaplan. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Hâdimî, Ebû Saîd Mehmed b. Mustafa b. Osman. *Mecâmiu'l-hakâik*. b.y.: Matbaâyi Âmire, 1308(h.).
- Hallâf, Abdulvahhab. *İlmi Usûlü'l-Fikh*. Kahire: Mektebetü't-Da'veti'l-İslamiyye, 1945.
- Hindî, Ebû Abdillâh Safiyüddîn Muhammed b. Abdirrahîm. *Nihâyetü'l-vüsûl fî dirâyeti'l-usûl*. 9 Cilt. Mekke: Mektebetü't-Ticâriyye, ts.
- İbn Âbidîn, Muhamed Emin b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 13 cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. İbrahim Şemsüddin. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Kitâbü'l-hudûd*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1999.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *Ravzatü'n-nâzir*. thk. Şaban Muhammed İsmail. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1998.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahîm. *Bahru'r-râik şerh-u Kenzi'd-Dekâik*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahîm. *Fethu'l-gaffâr bi-Şerhi'l-Menâr*. 3 Cilt. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Halebî, 1355(h.).
- İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osman b. Ömer. *Muhtasarü'l-münteha's-sûl ve'l-emel fi ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel*. thk. Nezir Hamâdu. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1427(h.).
- İbnü'n-Neccâr, Ebû Bekr Takiyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Fütûhî. *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr*. thk. Muhammed Zuhayli-Nezih Hammâd. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1413(h.).
- İbnü's-Sââtî, Ebû'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî. *Nihâyetü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl (Bed'ün-Nizâm)*. thk. Sa'd b. Aziz b. Mehdi Sülemî. 2 Cilt. Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1405(h.).
- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm. *Nihâyetü's-sûl fî şerhi minhâci'l-usûl*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Kahraman, Abdullah. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Kahveci, Nuri. "Fıkıh Usûlü Açısından Emrin Delaleti ve Emre Delalet Eden Lafızlar Üzerine Bir Değerlendirme". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2009), 21-66.
- Karâfî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1424(h.).
- Kelvezânî, Ebû'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed. *et-Temhîd fî usûli'l-fikh*. thk. Müfid Muhammed Ebû Amşe. 4 Cilt. Cidde: Dâru'l-Medenî, 1406(h.).
- Koca, Ferhat. "Mendup". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/128-130. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Koca, Ferhat. "Sünnet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 38/154-155. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Leknevî, Muhammed Abdülhalîm b. Muhammed Emînillâh. *Kamerü'l-akmâr fi Şerhi'l-Menâr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415(h.).
- Merdâvî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân. *et-Tahbîr fî şerhi't-Tahrîr*. thk. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn. 8 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1951.
- Molla Fenârî, Şemseddin Mehmed (Muhammed) b. Hamza. *Fusûlü'l-bedâyi' fî usûli'ş-şerâi'*. thk. Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1427(h.).
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz. *Mir'âtü'l-usûl fî şerhi Mirkâti'l-vüsûl*. İstanbul: Şirketi Sahâfiye-i Osmâniye, 1321(h.).
- Muhammed Ebu Zehra. *İslam Hukuk Metodolojisi*. çev. Abdülkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınevi, 1994.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. 5 Cilt. Beyrut; Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412(h.).
- Nemle, Abdülkerim b. Ali b. Muhammed. *İthâfu zevî'l-besâir bi şerhi Ravzati'n-Nâzır*. 8 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1417(h.).
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. thk. Hasan Abdülmün'im Şelebi. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1421(h.).
- Pezdevî, Ebû'l-Hasen Ebû'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed. *Usûlü'l-Pezdevî*. Karaçi: Matbaa Câvid Berîs, ts.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *el-Mahsûl fi ilmi'l-usûl*. thk. Taha Câbir Feyyâz el-Alvânî. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r Risâle, ts.

- Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mes'ûd. *et-Tavzîh fî halli gavâmizi't-Tenkîh (et-Telvîh ile beraber)*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Kavâtî'u'l-edille fi'l-usûl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed. *Mîzânü'l-usûl fi netâici'l-ukûl*. thk. Abdulmelik Abdurrahman Esad es-Sadi. 2 Cilt. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1404(h.).
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*. thk. Ebu'l Vefa el-Efgânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Siğnâkî, Hüsâmüddîn Hüseyin b. Alî. *el-Vâfi fî usûli'l-fikh*. 5 Cilt. Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1417(h.).
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî. *Cem'u'l-cevâmi' fî usûli'l-fikh*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424(h.).
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî. *Ref'u'l-Hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdülmevcûd. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1999.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *İrşâdü'l-fühûl ilâ tahkiki'l-hakkı min ilmi'l-usûl*. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Fadîle, 2000.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî. *et-Tebîra fî usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Hasan Heyto. Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1403(h.).
- Tahtâvî, Ahmet b. Muhammed b. İsmail. *Hâşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâki'l-Felâh*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Tûfî, Ebû'r-Rebî' Necmüddîn Süleymân b. Abdilkavî. *Şerhu Muhtasari'r-Ravza*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1407(h.).
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *el-Bahrü'l muhîr fî usûli'l-fikh*. 4 Cilt. Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 1413(h.).
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fî usûlü'l-fikh*. Bağdat: Müessesetü Kurtuba, 1976.
- Zuhaylî, Vehbe. *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*. 2 Cilt. Şam: Dâru'l-Fikr, 1986.

Extended Abstract

The Meaning of the Notion of Mandub in the Usul al-Fiqh

With this article, it is aimed to reveal the meaning and scope of the concept of mandub in usul al-fiqh. For this purpose, the views of scholars of the procedure of fiqh from different schools were revealed and compared. In addition, the way the mandub is fixed and the points where it differs from the wajib are mentioned.

It is seen that the concept of mendub (or nedb) is a widely used concept in the usul al-fiqh. However, it cannot be said that this concept has the same meaning and scope in the eyes of all procedural scholars. The scholars of the procedure attributed different meanings to the concept of mandub according to the schools they belong to. In this way, the difference in meaning of mandub draws attention when reading fiqh-style books. In some cases, this difference in meaning causes confusion.

During the research, it was seen that Hanafis and other majority scholars use the word mandub in a different sense. Majority of scholars named the concept of mendub as wajib for the

things that were strictly and definitively ordered to do. In that case, the things that are wanted to be done or considered good, except for orders and demands that express an obligation, are generally named as mandub. By this chance, everything that is below the degree of wajib and that is demanded to be done or considered superior to its abandonment is included in the concept of mandub.

On the other hand, Hanafi procedural scholars are the provisions of the proposal that are ordered to be made or considered well and recommended; they have listed it as fard, wajib, sunnah and futile. As for mandub, that is expressed as another name for nafil in this ranking. In this case, sunnah and mandup are seen as different provisions.

The results we have obtained as a result of this study regarding the meaning expressed by the concept of mandub in usul al-fiqh can be expressed as follows: The concept of mandub means different meanings in the schools of fiqh.

According to Hanafi scholars, the concepts of sunnah and mandub are seen as different types of judgments. Accordingly, the things that were practiced by the Prophet and became a constant practice by Muslims are included in the scope of sunnah. However, the things that were not widely practiced by the Prophet and Muslims but still recommended to be done and which were abandoned were named as mandub or futile. In this case, according to Hanafis, mandub has a rank below sunnah.

According to the majority of the scholars of the procedure, the concept of mandub has a wider meaning and scope than the use of Hanafis. For, they are generally named as mandub, what is wanted to be done or considered good, except for orders and demands that express necessity. As for the determination that a request is mandub, it is understood by demanding what is wanted to be done in a way that does not imply obligation. Or, even though the demand includes an order, it is understood that it has turned into a mandible with evidence showing that there is no obligation.

Keywords: Usul al-Fiqh, Hukm al-Taklifi, Mandub, Sunnah, Nafil (Supererogatory).